

ΕΝΤΥΠΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΚΕΨΕΙΣ

Θὰ εἶνε ἓνας μῆνας τώρα πού πήγαινα πρὸς τὴν ὁδὸν Μουχαρέμ-Μπέη μὲ ἀμάξι. Ὅταν ἔφθασα στὴ γέφυρα πού περνᾷ ὁ σιδηρόδρομος ἀπὸ κάτω, ὁ ἀμαξῆς μου ἐσταμάτησε. Διότι ἤρχονταν μία κηδεῖα ἀράπικη. Φαίνεται νὰ ἦταν ἡ κηδεῖα κανενὸς ὑπαλλήλου κυβερνητικοῦ, τῶν Ταχυδρομείων ἢ τοῦ Τελωνείου. Ἡ κηδεῖα αὐτὴ μοῦ ἔκαμεν ὅλως διόλου ἰδιαιτέραν ἐντύπωσιν. Πρώτην φορὰν ἀφότου εὐρίσκομαι στὴν Αἴγυπτον, εἶδα κηδεῖαν ἰθαγενοῦς νὰ γίνεται μὲ τάξιν, μὲ ἡσυχίαν, καὶ σεμνότητα. Ὅπισω ἀπὸ τὸ λείψανο δὲν ἀκολουθοῦσαν οἱ ἀπαραίτητες ἐκεῖνες γυναῖκες, πού μὲ τὶς φωνὲς καὶ τὰ οὐρλιάσματά τους, ἀναστατώνουν ὅλους τοὺς δρόμους, καὶ τὶς γειτονεῖς ὁποῦ περνᾷ τὸ κάθε ἀράπικο λείψανο. Εἶχε περάσει πῆλ ἀπὸ μπροστά μου. Οἱ ἰθαγενεῖς διαβάτες ἀποχαιρετοῦσαν τὸν νεκρόν. Καὶ ἐγὼ μὲ τὴν σκέψιν μου ἔχαιρετοῦσα τὸ πρῶτον βῆμα τῆς εἰσόδου τῶν φελλάχων εἰς τὸν πολιτισμόν. Χωρὶς νὰ θέλω μοῦ ἤλθε στὴ μνήμη ἓνα ρητὸ, πού δὲν ἐνθυμοῦμαι ἀκριβῶς τίνας εἶνε, περικλείει ὅμως μέσα του τόσην ἀλήθειαν. «Πές μου πῶς θάπτεις τοὺς νεκρούς σου, καὶ νὰ σοῦ πῶ εἰς ποίαν βαθμίδα πολιτισμοῦ εὐρίσκεισαι».

Καὶ πράγματι. Ὅσο βάρβαρα εἶνε τὰ ἔθνη, τόσο ἐπιδεικτικῶς καὶ θορυβωδῶς θάπτουσι τοὺς νεκρούς των. Εἰς τὴν ἀρχαιότητα πρῶτος ὁ Σόλων εἶχεν ἀπαγορεύσει τὰς θορυβώδεις καὶ ἀνοικεῖους ἐνδείξεις τῆς θλίψεως, καθὼς π. χ. τὸν σπαραγμὸν τῶν παρειῶν. Καὶ δὲν εἶνε δυνατόν τὸ πνεῦμα αὐτὸ, νὰ μὴν εἶχε κατόπιν τὴν μερίδα του εἰς τὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς τέχνης, ὅπως τὸ βλέπομεν εἰς τὰ ἐπιτύμβια ἀνάγλυφα τοῦ Κεραμεικοῦ, τῶν ὁποίων τὸ κυριώτερον χαρακτηριστικὸν εἶνε πάντοτε ἡ σεμνότης καὶ ἡ ἐπιμελὴς ἀποφυγὴ πάσης θεατρικῆς παραστάσεως τοῦ πένθους.

Ὅχι μόνον τῶν ἔθνων, ἀλλὰ καὶ μιᾶς οἰκογενείας τὴν εὐγένειαν ἡμπορεῖ κανεὶς νὰ μετρήσῃ ἀπὸ τὸν τρόπον μὲ τὸν ὁποῖον πενθεῖ καὶ κηδεύει τὸν νεκρόν της.

Ἄς ρίψωμεν ἐν βλέμμα ἐπὶ τοῦ τρόπου μὲ τὸν ὁποῖον τὰ πολιτισμένα ἔθνη θάπτουσι τοὺς

νεκρούς των, καὶ ἄς λάβωμεν ὡς ὑπόδειγμα ἐν ἐκ τῶν πλέον πολιτισμένων ἔθνων τῆς Εὐρώπης, τὴν Γερμανίαν. Ἐκεῖ, εἰς ὅλας τὰς πόλεις ποτὲ δὲν βλέπετε κηδεῖαν μέσα στοὺς δρόμους. Τοὺς νεκρούς τοὺς μεταφέρουν τὸ πρωῒ, ἢ τὸ ἑσπέρας, χωρὶς καμμίαν πομπήν, μὲ μίαν ἀπλὴν νεκροφόρον τὴν ὁποίαν συνοδεύουν τέσσαρες ἄνθρωποι. Ἐντὸς τοῦ νεκροταφείου ὑπάρχει αἵθουσα, ὅπου ἐκτίθεται ὁ νεκρὸς ἐπὶ ὠρισμένον χρονικὸν διάστημα. Στὸ δάχτυλό του τοῦ περνοῦν ἓνα δαχτυλίδι μὲ ἓνα σύρμα, πού συγκοινωνεῖ μὲ ἓνα κουδοῦνι, στὸ δωμάτιο τοῦ ἐπιστάτου τοῦ Νεκροταφείου. Τὸ μέτρον αὐτὸ εἶνε διὰ τὴν νεκροφάνειαν. Τὴν τρίτην ἡμέραν ἀπὸ τοῦ θανάτου γίνεται ἡ κηδεῖα, ἀλλὰ ἐντὸς τοῦ περιβόλου τοῦ νεκροταφείου. Ἀπὸ τὴν αἵθουσαν πού εἶνε ἐκτεθειμένος ὁ νεκρὸς μέχρι τοῦ τάφου του. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον οἱ γερμανοὶ νεκροὶ, καὶ ὅσοι θάπτονται σὰν κι' αὐτοὺς, εἶνε οἱ εὐγενέστεροι διότι εἶνε καὶ οἱ μετριοφρονέστεροι νεκροί. Παραβάλετέ τους μὲ τοὺς ἄλλους νεκρούς καὶ μάλιστα μὲ τοὺς Ἕλληνας τῆς σήμερον, τῆς Ἑλευθέρας Ἑλλάδος. Αὐτοὶ ἐννοοῦν νὰ τοὺς περιφέρουν στοὺς δρόμους καὶ μάλιστα ξέσκεπους. Τί ἐννοοῦν μὲ αὐτό; Νὰ καμαρώσουμεν τὴν ὁμορφίαν τους; Ὅταν ἦταν ζωντανοὶ δὲν εἶχαν δῆ ποτέ τους νεκρόν; Δὲν εἶδαν πόσο ἄσχημοι εἶνε οἱ νεκροὶ, ὅσον ὡραῖοι κι' ἂν ἦσαν στὴ ζωὴ τους; Μὲ τὰ κλειστὰ τὰ βαθουλωμένα τους μάτια. Μὲ τὰ χλωμά τους τὰ μάγουλα καὶ τὸ παμπάκι στὰ χεῖλη; Ἐπειτα τί χρεωστοῦμεν ἑμεῖς, ἀδελφε, ἐκεῖ πού πηγαίνουμεν ἡσυχοὶ καὶ ἀτάραχοι τῆς ζωῆς μας τὸν δρόμον, νὰ μᾶς κάμνουν ἄνω κάτω τὴν ψυχὴν, δείχνοντάς μας κάθε μέρα μὲ τὸν θάνατό τους τὸ φάσμα τοῦ ἰδικοῦ μας θανάτου; Διατὶ θέλουν νὰ γίνεται ὅλος αὐτὸς ὁ θόρυβος γύρω στὸ φέρετρό τους; Ἀπλούστατον. Χάνουν τὴν ζωὴν καὶ θέλουν νὰ τὸ διακηρύξουν. Θέλουν νὰ μείνῃ ὅσο τὸ δυνατόν περισσότερο ἢ ἡχῶ τοῦ ἐγὼ τους εἰς τὴν ζωὴν.

Καὶ μήπως ἡ ἀνθρώπινη μελαγχολία δὲν ὀφείλεται κατὰ μέγα μέρος, εἰς τὸ ὅτι ὁ ἄνθρωπος

τίποτε ἄλλο σχεδὸν δὲν κάμνει παρὰ νὰ βλέπῃ κηδεῖς ἐμπροστά του; Πρᾶγμα ποῦ ἔκαμε καὶ τὸν Γκαῖτε νὰ γράψῃ γι' αὐτὸ στίχο γεμᾶτο ἀπὸ μελαγχολία καὶ πόνο:

«Ζοῦμε γιὰ νὰ κυτάξουμε τοὺς ἄλλους ποῦ πεθαίνουν».

Καὶ μήπως τάχα ἡ ἀνθρώπινη αὐτὴ μελαγχολία δὲν εἶνε ἕνας ὑποσυνείδητος φόβος θανάτου; Ἐξ ἄλλου ὅμως πρέπει νὰ τὴν θεωρήσωμεν ὡς φυσικὴν, ἀναγκαίαν, καὶ ἀπαραίτητον διὰ τὴν ἐξυπηρέτησιν τῆς τέχνης. Διότι ὅλοι μας γνωρίζουμεν ὅτι τὰ μεγαλεῖτερα ποιητικὰ ἔργα εἶνε τέκνα γνήσια αὐτῆς τῆς μελαγχολίας.

Σέβομαι τὴν μνήμην σας, ὦ Ἕλληνες νεκροί,

καὶ καίω στὸν τάφο σας λιβάνι. Θὰ ἐπεθύμουν ὅμως νὰ ἀπαιτεῖτε πρὸ τοῦ θανάτου σας, νὰ σᾶς θάπτουν μὲ ὅσον τὸ δυνατόν ὀλιγώτερον θόρυβον. Τὸ εὐγενέστερον καὶ πλέον πολιτισμένον τέκνον τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος, ὁ Χαρίλαος Τρικούπης, ἀπήτησε πρὸ τοῦ θανάτου του νὰ τὸν θάψουν χωρὶς καμμίαν πομπήν.

Ἐννοοῦμεν τὴν ἐπίδειξιν ἄλλ' ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ ἐξυπηρετῇ τὴν τέχνην. Ἡ τὴν μουσικὴν κατὰ τὴν ἐκφορὰν τῶν νεκρῶν, ἢ τὴν γλυπτικὴν ἐπὶ τῶν μνημάτων.

Ἀλεξάνδ. 28)12 Μαρτίου.

ΠΑΥΛΟΣ ΓΝΕΥΤΟΣ

ΑΘΗΝΑΪΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Τὰ βιβλία καὶ ἡ ζωὴ. — Ὁ «Πτωχοπρόδρομος» τοῦ Ἱ. Πολέμη. — Τὰ ἔργα τοῦ Βαλαωρίτη. — Ἡ «Κερένια κοῦκλα» τοῦ Χρηστομάνου.

Ξεφυγᾷ ἀργὰ ἀργὰ ὁ χειμὼν, ἔρχεται γρηγορώτερα ἀπὸ ἄλλοτε ἢ ἀνοιξίς, προαναγγέλλεται ἐνωρίτερα ὁ διασκορπισμὸς ποῦ παρακολουθεῖ τὸ θέρος τῶν Ἀθηνῶν, καὶ ὅμως δὲν ἡμπορεῖ νὰ ἰσχυρισθῇ κανεὶς ὅτι ἔγινεν μία γενναία κίνησις, ἐπιστημονικὴ, καλλιτεχνικὴ ἢ φιλολογικὴ. Αὐτὴν τὴν ἐποχὴν γύρω μας τὸ πνεῦμα δείχνει τὴν ἐκλεκτωτέραν του παραγωγὴν. Ὅλα τὰ θέατρα ἐργάζονται, ἡ μουσικὴ παράγει ἀφθονώτατα, ἡ ποίησις καὶ ἡ φιλολογία παρουσιάζουν τὰς προσόδους των, ἢ τὰς προσπαθείας των. Εἰς τὴν Ἑλλάδα λείπει ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν τὸ διανοητικὸν κοινὸν καὶ ἀραιώνονται ἐκεῖνοι πρὸς τοὺς ὁποίους ἀπενθύνεται ὁ ποιητὴς καὶ ὁ καλλιτέχνης, καὶ στενεύουν καθημερινῶς περισσότερον τὰ ὅρια τῶν πνευματικῶν ἐπιπέδων. Ὅλοι πείθονται ὅτι περνοῦμεν μίαν ἐποχὴν μεταβατικὴν ἢ ὁποία εἶναι ἀφόρητος εἰς ἐκείνους ποῦ τὴν περνοῦν. Διότι αἱ μεταβατικαὶ ἐποχαὶ ἔχουν μόνον θύματα καὶ μάρτυρας. Δὲν ἔχουν οὔτε τὴν μέθην ἐνὸς θριάμβου οὔτε τὴν χαρὰν μᾶς νίκης. Ἐχουν μόνον τὴν πίκραν τῆς κατακρίσεως ἀπὸ τοὺς ἀμαθεῖς καὶ τοὺς ἀνικάνους, καὶ τὴν ἀπογοήτευσιν τῆς ἀδιαφορίας.

Καὶ ὅμως ὑπάρχουν οἱ ἄνθρωποι ποῦ ἐργάζονται ἐπίμονοι, ἀκράτητοι καὶ ἀκούραστοι. Δὲν ὑπάρχει ἴσως τόπος εἰς τὸν ὁποῖον νὰ γίνεταί τὸση ἐργασία διὰ τὴν ἰδέαν ὅση γίνεται εἰς τὴν Ἑλλάδα. Δέκα δέκα-πέντε ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι ἐστερεώθησαν καλὰ εἰς τὴν κοινὴν ἐκτίμησιν, προχωροῦν ἀδιαφόροι εἰς τὴν γύρω ἀδιαφορίαν, ἄτρωτοι ἀπὸ τὴν κατὰκρισιν τῶν πολλῶν.

Εἰς τὸ θέατρον, εἰς τὴν ποίησιν, εἰς τὴν μουσικὴν, εἰς τὴν ζωγραφικὴν, εἰς τὴν φιλολογίαν, γίνεται ἐργασία μόνον διὰ τὴν ἰδέαν. Οἱ ἐργάται τῆς δὲν περιμένουν τίποτε ἀπὸ κανένα. Ἡ αὐτὴ δὲν γνωρίζει ἂν ὑπάρχῃ πνευματικὴ ἐργασία εἰς τὸν τόπον καὶ ἔρωτᾷ ἕνα βιβλιοπώλην διὰ νὰ μάθῃ πῶς πηγαίνει ἡ πνευματικὴ παραγωγὴ τῆς Ἑλλάδος. Ἡ Κυβέρνησις παύει ἕνα Πολέμην ἀπὸ τὴν Ἑθνικὴν Πινακοθήκην, διὰ νὰ διαθέσῃ τὰς ἑκατὸν πενήντα δραχμὰς τοῦ μισθοῦ του εἰς δύο τρεῖς ἀργομίσθους, τὸ κοινὸν ἀκολουθοῦν τὰ παραδείγματα ποῦ τοῦ δίδονται δὲν διαβάσει, δὲν πηγαίνει εἰς τὸ θέατρον, δὲν ἀκούει μουσικὴν καὶ βυθίζεται ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν βαθύτερα εἰς τὴν ἀδιαφορίαν, εἰς τὴν πεζότητα.

Καὶ ὅμως οἱ ἐργάται ἐπιμένουν, τὸ θέατρον ἀναβιβάζει ἔργα νέα, βιβλία νέα ἐκδίδονται, καλ-